

tevârîh-i Reşîdî adıyla İran'da neşredilmiştir (Tahran 1350/1971).

Câmi' u't-tevârîh birçok tarihçi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Benâkî'nin *Ravzatü' üli'l-elbâb fi tevârîh-i'l-ekâbir ve'l-ensâb* (*Târîh-i Benâkî*) adlı eseri esas itibarıyla *Câmi' u't-tevârîh*'in özeti mahiyetindedir. Reşîdüddin *Câmi' u't-tevârîh*'te İslâm dünyasının dışında kalan toplumlara ayrı bir uğarılığın mensupları nazarıyla bakmış ve onlara özel bir yer ayırmıştır. Bundan başka eserini sanat değeri yüksek minyatürlerle süslemiş, müesseselere ve iktisadî konulara yer vermiş ve İslâm tarih yazıcılığında yeni bir çığır açmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşîdüddin, *Kitâb-ı Târîh-i Mübârek-i Ğazânî: Dâsitân-i Ğazân Han* (nşr. Karl Jahn), London 1940; a.mlf., *Câmi' u't-tevârîh* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, II, 5. cüz (Selçuklular Tarihi), III. seri nr. 6, nâşirin mukaddimesi, s. 5-26; E. Blochet, *Introduction à l'histoire des Mongols de Fâd Allah Rashid ed-Din*, Leiden 1910; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâm'da Târîh ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 298-309; Sarton, *Introduction*, III, 970-971; Hânâbâ, *Fihrist*, II, 1491-1492; H. M. Elliot, *Bibliographical Index to the Historians of Muhammadan India*, Delhi 1976, I, 1-69; B. Gray, *The World History of Rashid al-Din*, London 1978; a.mlf., "An Unknown Fragment of the 'Jami al-Tawarikh' in the Asiatic Society of Bengal", *Ars Orientalis*, I, Washington 1954, s. 65-75; Barthold, *Türkistan*, s. 46-50; E. G. Browne, "Suggestions for a Complete Edition of the Jami' u't-Tawarikh of Rashid u'd-Din Fadlullâh", *JRAS* (1908), s. 17-37; R. Levy, "The Account of the Isma'ili Doctrines in the Jami' al-Tawarikh of Rashid al-Din Fadlullâh", a.e. (1930), s. 509-536; N. Poppe, "On some Geographic Names in the Jami' al-Tawarikh", *HUAS*, XIX (1956), s. 33-41; K. Jahn, "Cihan Tarihçisi Olarak Raşîdüddin", *İTED*, III/3-4 (1959-60), s. 227-236; Minüçîhr Murtazavî, "Câmi' u't-tevârîh ve Mü'ellif-i Vakı'î-yi ân", *Neşriye-yi Dânişkede-i Edebiyyât*, Tebriz 1340, 13. yıl bahar sayısı, s. 31-92, 311-349, 516-526; Müctebâ Mînovî, "Câmi' u't-tevârîh-i Reşîdüddin Fażlullâh-i Hemedânî Vezîr", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, Tirmah, Tahran 1349, s. 1-51; Meredith-Owens, "Some Remarks on the Miniatures in the Society's Jami' al-Tawarikh", *JRAS* (1970), s. 195-199; J. A. Boyle, "The Significance of the Jami' al-Tawarikh as a Source of Mongol History", *Iran-Shinda*, II (1970), s. 1-8; a.mlf., "Rashid al-Din: The first World Historian", *IC*, XLIV/1 (1970), s. 9-17; K. A. Luter, "The Saljuqnamah and the Jami' al-Tawarikh", *Proceedings of the Colloquium on Rashid al-Din Fadlallâh*, 1971, s. 26-35; Terry Allen, "Byzantine Sources for the Jami' al-Tawarikh of Rashid al-Din", *Ars Orientalis*, XV, Washington 1985, s. 121-133; Zeki Velidi Togan, "Reşîd-üddin Tabîb", *İA*, IX, 709-710.

RAMAZAN ŞEŞEN

CÂMIU'I-ULÛM

(جامع العلوم)

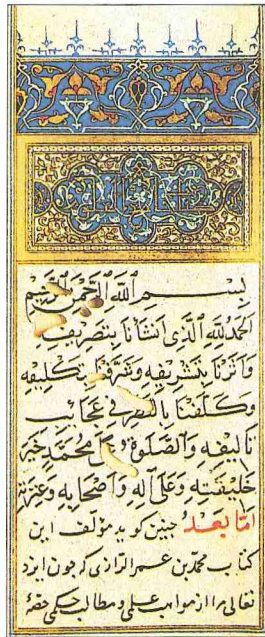
Fahreddin er-Râzî'nin

(ö. 606/1209)

Farsça ansiklopedik eseri.

Hadâ' iku'l-envâr fi haka' iki'l-es-râr adıyla da tanınan ve müellifin yaşadığı dönemdeki ilimlerin tanımını, tasnifini ve bu ilimlerin konularıyla ilgili çeşitli bilgileri ihtiva eden eser (telifi 574/1178), Hârizmşahlar'dan Alâeddin Tekiş'e ithaf edilmiştir. Müellifin, kendi dönemine kadar bu alanda yazılmış olan Câbir b. Hayyân'ın *Kitâbü'l-Hudûd*, Hârizmî'nin *Me'âtilhu'l- 'ulûm*, Fârâbî'nin *İhşâ' u'l- 'ulûm*, Resâ'ilü'l-hvânî's-Şafâ ve İbn Sînâ'nın *Risâle fi'l-hudûd* gibi temel eserleri gördüğü şüphesizdir. Fakat Râzî, sistematik bir ilimler tasnifi yapmak yerine sadece ilimlerin adlarını zikredip mahiyet ve muhtevalarını tanıtmakla yetinmiştir. Eserin bazı nüshalarında (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3832) kırk ilmin adı yer almaktadır. Bazı kaynaklar, kitabın altmış ilim ihtiva ettiğini ve bu sebeple *Sittinî* adıyla anıldığını kaydediyorsa da (bk. Safâ, II, 1016) böyle bir nüshanın mevcudiyeti tesbit edilememiştir.

Câmi' u'l- 'ulûm'un 866'da (1461-62) Dimaşk'ta istinsah edilen ve 246 varak olan Süleymaniye nüshasında kırk ilim şöyle sıralanmaktadır: Kelâm, fıkıh usulü, cedel, hilâfiyat, ilmü'l-mezheb, ilmü'l-ferâiz, ilmü'l-vesâyâ, tefsir, delâilü'l-i'câz,

Câmi' u'l- 'ulûm'un ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3832)

kiraat, hadis, esâmi'r-ricâl, tarih, megâ-zî, nahiv, sarf, ilmü'l-iştikâk, ilmü'l-em-sâl, ilmü'l-kavâfi, ilmü'l-arûz, ilmü bedâ-yî's-şî'r, ilmü'l-beyân, mantık, ilmü't-tabiiyyât, ilmü't-ta'bîr, ilmü'l-firâse, tıp, ilmü't-teşrîh, ilmü's-saydele, ilmü'l-havâs, ilmü'l-iksîr, ilmü'l-cevâhir, ilmü't-tilesmât, ilmü'l-filâha, ilmü kal'il-âsar, ilmü'l-buzât, hendese, ilmü'l-baytara, ilmü'l-mesâha, ilmü cerri'l-eskâl. Eserde bu ilimler dolayısıyla bazı tarihî bilgiler verilmekte ve kıssalar anlatılmaktadır. Fahreddin er-Râzî'nin bu tasnifi, aynı dönemde yaşayan Sekkâkî'nin *Miftâhu'l- 'ulûm* adlı eserinden ayrı bir nitelik taşır.

Câmi' u'l- 'ulûm Bombay (1323) ve Tahran'da (1346 hş.) basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Fahreddin er-Râzî, *Câmi' u'l- 'ulûm*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3832; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ*, II, 1-2, not 1; *Keşfü'z-zunûn*, I, 565; Brockelmann, *GAL*, I, 669; *Suppl.*, I, 924; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 37-38, 540-541; Safâ, *Edebiyyât*, II, 1016-1017; a.mlf., *Gencine-i Sühan*, III, 173-176.

RIZA KURTULUŞ

CÂMIU'I-USÛL

(جامع الأصول)

Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi'nin

(ö. 1893) tarikatarın usul ve

âdâbı ile tasavvuf terimlerini

ihtiva eden eseri.

Nakşibendiyye-Hâlidîyye tarikatının İstanbul'da XIX. yüzyılın sonlarındaki en önemli siması olan Şeyh Ahmed Ziyâeddin tasavvufun usul ve âdâbının kaybolmaya yüz tuttuğunu, bunu önlemek amacıyla tarikatların özellikleri, velîlerin nitelikleri ve tasavvuf terimlerini ihtiva eden bu eseri kaleme aldığını söyler. Arapça olan eserin unvan sayfasında tam adı *Câmi' u'l-usûl fi'l-evliyâ' ve envâ' ihim ve evşâfihim ve usûli külli tarikîn ve mühimmâtîl-mürîdi ve şürûti's-şeyhi ve kelimâtî's-şüfiyye ve işlâhîhim ve envâ' i't-tasavvuf ve elî makâmat* şeklinde kaydedilmiştir. Müellif eserin baş tarafında Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Şâzeliyye, Rifâiyye, Desûkiyye, Bedeviyye, Ekberiyye, Mevleviyye, Sühreverdiyye, Halvetiyye, Celvetiyye, Bektaşîlik, Gazzâliyye ve Rûmiyye tarikatlarını temel eserleriyle birlikte kaydettikten sonra ayrıca yirmi dört tarikatın daha adını zikreder; ardından da